

4 Informatio-oikeus

4.1 Lähtökohia

Verkkoyhteiskunnan sääntelyltään jatkuvasti täsmentyvässä oikeusvaltiossa säädetään enenevässä määrin sekä *informaatioinfrastruktuuria* että *informaatio-* ja erilaisista *informaatioprosesseista*. Tiedollinen toimintaympäristömme on tästäkin näkökulmasta muuttunut ja muuttu edelleen merkittävästi. Yhteiskunta oikeudellistuu verkkoyhteiskuntana uusin tavoin. Ne enusteet, joita *James Martin* ja *Adrian H. Norman* jo vuonna 1970 toivat esin teoksessaan *The Computerized Society*, ovat nyt entistäkin realistisempia.

Alhepiiri sinänsä on perustellusti monen eri tieteenalan – esimerkiksi sosiologian, viestintätieteiden ja kauppatieteiden – kiinnostuksen kohde. Viimeistään verkkoyhteiskuntakehityksen nykyisen vaiheen yhteydessä sitä on jo välttämätöntä arvioida lähemmin ja kattavammin myös oikeudellisesta näkökulmasta. Meidän on tarkasteltava informaation ja viestinnän sääntelyä sekä erityisen *informaatio-oikeuden* tarvetta ja sisältöä myös oikeustieteen näkökulmasta. Jos näin ei tehtäisi, oikeustiede ei täyittäisi yhteiskunnallista palvelutehtäväänsä.

Informaatio ilmenee ja sitä käsitellään mitä erilaisimmin tavoin mitä erilaisimmassa tarkoituksissa. Vastaavasti informaation sääntely sekä informaatioon liittyvä sääntely ovat perin monitahoisia asioita. Oikeuskirjallisuudessa eräs oikeusinformatiikan kansainvälisiä uranuurtajista, ranskalainen professori *Peter Seipel* onkin aikaisemmin sattuvasti todennut, että on vaikea löytää oikeudesta sellaista, mikä ei jollain tavoin liittyisi informaatioon. Hän kysyi: "finns det egentligen något inom rättsystemet som inte på ett eller annat sätt har anknytning till information?"

Se on hyvä ja erittäin tärkeä kysymys. On epäilemättä totta, että lainsäädäntö meillä ja muualla sisältää jopa runsaasti mitä erilaisimpia informaatioon eri tavoin liittyviä, eri tavoin toteutettuja ja myös erilaisia funktioita omaavia säännöksiä. Niinpä ajatus erityisen *informaatio-oikeuden* olemassaolosta ja samalla tarpeesta on toisinaan kiistetty juuri alhepiirin huomattavaan hajanaisuuteen vedoten. Sääntelyn hajanaisuuden ja perinteisen systematiikan vakintuneisuuden vuoksi on ollut ilmeisen vaikea löytää riittävän yhteneväisiä periaatteita ja käsitteitä asian oikeustieteelliseksi hallitsen- seksi.

Alheen näennäinen hajanaisuus ei kuitenkaan voi olla aiona esteenä informaatiota tutkivan erityisen oikeudenalan olemassaololle ja kehitykselle. Asia on pikemminkin päinvastoin. Kuuluhan asioiden järjestäminen ja tarvittaessa järjestyksen muuttaminen nimenomaan tieteen keskeisiin tehtäviin. Se on yksi tieteen edistymisen keskeisistä tunnusmerkeistä. Informaa-

tion vaikutusten kasvaessa merkittävästi ensin informaatioyhteiskunnassa ja nyttemmin verkkoyhteiskunnassa sekä erilaisen informaation – esimerkiksi paikkatietojen ja tiedostojen mobiilijakelun – saadessa uudella tavalla taoudellista merkitystä myös oikeustieteen suoranaisena velvollisuutena on ottaa lähemmin kantaa informaatioon. Sen myötä on keskusteltava entistäkin vakavammin informaatio-oikeuden merkityksestä ja paikantamisesta uudell-kona oikeudenalana.

Tarkasteltaessa lähemmin informaatioon eri tavoin kohdistuvaa oikeudellista sääntelyä voidaan aluksi tehdä kärkeä seitsenkohmainen olemassa olevan sääntelyn perusjaottelu. Voimme jaotella informaatioon kohdentuvat säännökset (1) *informaatioidonnaisiin*, (2) *informaatioperusteisia tuotteita* sekä *palveluita* koskeviin, (3) *viestintää* koskeviin, (4) *yksistön liittyvät informaatio-* *informaatio* koskeviin, (5) *julkista informaatiota* koskeviin, (6) *informaatio-* *infrastruktuuria* koskeviin sekä viimein (7) *informaation säilyttämistä* koskeviin säännöksiin.

Jaottelu ei tässä yhteydessä ole tyhjentäväksi tarkoitettu eikä myöskään sisäisesti tarkkarajainen. Esimerkiksi viestintäsäännökset ja julkinen informaatio liittyvät väistämättä osin toisiinsa. Julkinen informaatio kun on mitä erilaisimman viestinnän keskeisiä raaka-ainetta. Vastaavasti informaation säilyttäminen liittyy myös useimpiin muihin edellä lueteluihin asioihin. Viime kädessä aklistointi on mitä suurimmassa määrin informaatio-oikeudellinen asia.

Informaatioidonnaisilla säännöksillä tarkoitetaan tässä yhteydessä erilaisia muoto-, salassapito- ja vaihtolo- sekä julkistamis säännöksiä. Niillä on erinomaisen pitkä historia takanaan erilaisissa yhteiskunnissa välttämättö-miksi katsottuina normeina.

Muotosäännöksiin pyritään yleensä varmistamaan jonkin viestin ja sen synnyn oikeellisuus. Oikea muoto kertoo myöhemmin siitä, mitä on tapahtunut. Salassapitosäännöksillä vastaavasti halutaan taata jonkin tapahtuman tai tiedon pysyminen rajatun piirin hallinnassa. Tällaiset säännökset ovat liittyneet ja liittyvät edelleen eri oikeudenaloilla yleensä materiaaliseen tai menettelylliseen lainsäädäntöön lähinnä *teknisluonteisiksi*, avustaviksi ymmärrettävinä normeina. Informaatioisäännökset palvellevat tällöin muuta lainsäädäntöä ja sen tavoitteiden toteuttamista. Niillä on sienen oma tärkeä, mutta yleensä alisteiseksi ymmärretty tehtävänsä oikeuden toteuttamisessa oikeusvalhossa.

Havainnollisen esimerkin tämän kaltaisesta alisteisesta ajattelusta tarjoaa oikeustieteen tohtori, oikeusneuvos *Osvi Lahtisen* (1912-1967) meillä alustama ja sittemmin professori *Aulis Aarnion* edelleen siivittämä ns. *muotofunktioppi*, jonka mukaan oikeustoinen muodolle ei anneta erityistä pätevyysvaikutusta, mikäli muodon funktio on muutoin kiistatta toteutu-